

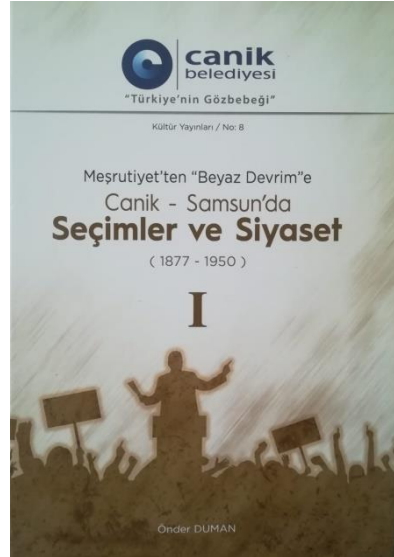
Önder Duman, MEŞRUTİYET'TEN "BEYAZ DEVRİM"E CANIK - SAMSUN'DA SEÇİMLER VE SİYASET (1877-1950), Canik Belediyesi, Samsun 2015, 413 s.*

Oğuzhan BAŞAR**

Türk siyasi tarihinde çok önemli bir konuma sahip olan Samsun şehri hakkında pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri de Prof. Dr. Önder Duman'ın *Meşrutiyet'ten "Beyaz Devrim"e Canik - Samsun'da Seçimler ve Siyaset (1877-1950)* adlı eseridir. Eser, Canik Belediyesi Kültür Yayınlarından 2015 yılında çıkmıştır.

İncelediğimiz eserde; 1876 yılında Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesinden 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara geldiği zamana kadar geçen süre zarfında Samsun'da siyasi partilerin faaliyetleri, siyasal katılım ve seçimler ele alınmaktadır. Samsun'daki siyasi faaliyetler ve seçimler, Türkiye'de yaşanmış olan genel siyasi olay ve faaliyetlerle desteklenerek, kronolojik bir düzende okuyucuya aktarılmıştır.

413 sayfadan oluşan çalışma; *Önsöz*, *Giriş* bölümlerinden başka dört bölüm içermektedir. İlk Bölüm *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Seçimler ve Samsun (Canik)*, İkinci Bölüm *Tek Parti Döneminde Samsun'da Seçimler (1920-1943)*, Üçüncü Bölüm *Çok Partili Dönemde Samsun'da Seçimler (1946-1950)*, Dördüncü Bölüm *Samsun'da Yerel Seçimler (1923-1950)* başlıklarını taşımaktadır. Kitabın sonunda ise *Sonuç* ve *Kaynakça* bölümleri bulunmaktadır. Bunlara ek olarak tablo, resim, fotoğraf ve belgelerle anlatılanlar desteklenmektedir.

* *Gönderim Tarihi: 11.08.2022. Kabul Tarihi: 06.10.2022.*

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, SAMSUN. oguzhanbasar55@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3179-2579.

Kitabın *Giriş* bölümünde demokrasinin kavramsal tanımı yapılmış ardından Osmanlı Devleti'ndeki gelişim sürecinden bahsedilmiştir. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde demokratikleşmeye yönelik ilk adımlar atılmaya başlanmıştır. 1808'de Sened-i İttifak'ın imzalanması ardından 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile yasallık zemininin tesisi ve temel hakların güvence altına alınması demokratikleşme sürecinde önemli ilk adımlardandır. Tanzimat Fermanı'nın ilanından bir yıl sonra iltizamdan muhassıllık sistemine geçilirken, muhassıl meclisleri oluşturulmuştur. Bu meclislerde devlet görevlilerinin yanı sıra seçimle belirlenecek halktan 4 kişinin de yer alması planlanmış ve böylece Osmanlı halkı ilk defa sandıkla ve seçimle tanışmıştır. Yazar bu bölümün sonunda; muhassıllık meclisleri, ardından eyalet meclisleri ve son kertede vilayet meclisleri süreciyle Osmanlı Devleti'nde ciddi bir siyasal deneyim oluştuğunu ve bu deneyimin Osmanlı Devleti'nde parlamenter hayata geçişin önemli bir aşamasını teşkil ettiğinin altını çizer.

Çalışmanın birinci bölümünde (s. 9-41) Meşrutiyet'ten Cumhuriyet dönemine kadar geçen süreçte Samsun'da yapılan seçimler konu edilmektedir. Bu kapsamda ilk olarak; Meşrutiyet'in ilanı, Kanuni Esasi'nin Yapısı ve 1877 Meclis-i Mebusan seçimleri anlatılmaktadır. 1876 yılında Meşrutiyet ilan edildiğinde müstakil sancak statüsünde bulunan, ardından 1877'de müstakillikini kaybederek Trabzon vilayetine bağlanan Canik, Trabzon vilayeti mebusları için oy kullanılan seçim çevrelerinden biridir. Trabzon vilayetine tahsis edilen iki Müslüman ve bir gayrimüslim mebusluk için sancak dâhilindeki kazalarda seçimler yapılmış, Tahirağazade Hacı Emin Efendi, Eyüpzade Ali Efendi ve Yorgaki Efendi'nin mebus olarak seçilmelerine katkı sağlanmıştır. Bunun ardından yazar, II. Meşrutiyet'in tarihi arka planı ve II. Meşrutiyet döneminde yapılan Meclis-i Mebusan seçimlerini aktardıktan sonra bu seçimlerin Canik sancağında nasıl cereyan ettiğinden bahsetmektedir. II. Meşrutiyet döneminin en önemli siyasal gücü İttihat ve Terakkidir. 1908 yılında yapılan seçimlerde, I. Meşrutiyet döneminden farklı olarak Canik sancağı bu dönemde müstakil sancak statüsünde bulunduğu ilk defa kendi mebuslarını seçmiştir. Türk siyasi tarihinin ilk erken genel seçimi olan 1912 seçimlerinde İttihat ve Terakki çok sert bir tavır sergilemiş, idari ve askeri makamlardan ciddi yardımlar almıştır. Neticede İttihat ve Terakki seçimleri ezici bir çoğunlukla kazanmıştır. Canik sancağında da seçimler benzer şekilde cereyan etmiştir. 1914 seçimlerinde ise, Bâb-ı Âli baskını sonrası ülkede tek parti hâkimiyeti kuran İttihat ve Terakki seçimlere rakipsiz olarak girmiş ve beklenildiği üzere seçimleri kazanmıştır. Tüm ülkede olduğu gibi Canik'te de İttihatçıların listeleri kazanmış olup, sancak biri gayrimüslim olmak üzere toplam dört mebus tarafından temsil edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde (s. 42-221) tek parti döneminde Samsun'da yapılan seçimler ele alınmıştır. Bu bölümde ilk olarak Milli Mücadele Döneminde ülke genelinde ve Samsun'da yapılan seçimlerden bahsedilmektedir. Ardından yazar "Tek Parti" kavramını açıklayıp, dönemin siyasal partileri olan Cumhuriyet Halk Fırkası (Partisi), Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest

Cumhuriyet Fırkasını tanıtmıştır. Dönemin karakteristiğinden bahsedildikten sonra, *Tek parti döneminde Samsun'da siyasal partiler ve örgütlenme (1923-1946)* başlığı altında, partilerin kuruluşu, teşkilatlanması ve örgütsel yapıları izah edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde Samsun'da seçimlere ve siyasal hayata yön veren tek güç, rejimin ve devletin kurucusu konumundaki Cumhuriyet Halk Partisi olmuştur. Yazar, CHP'nin tüm ülkede olduğu gibi Samsun'da da elit bir kadro partisi olarak örgütlendiğini ifade etmiş, parti il ve ilçe yönetim kurullarında çoğunlukla askeri ve bürokratik elite bütünleşik vaziyette hareket eden yerel seçkinlerin yer aldığını belirtmiştir. Akabinde Samsun'da, 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943 yılında yapılan genel seçimler ele alınmıştır. 1946'ya kadar sadece iktidar partisinin katılımıyla gerçekleşen seçimler ülke genelinde olduğu gibi Samsun'da da CHP listelerinin dönem gazetelerinin ifadesiyle "ittifakla kazanması" ile neticelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde (s. 222-363) çok partili dönemde Samsun'da yapılan seçimler konu edilmektedir. Bu kapsamda ilk olarak Türkiye'de çok partili hayata geçişin iç ve dış dinamikleri, bu dönemin siyasal aktörleri ve siyasal partileri irdelenmiş, ardından Samsun'da, 1946 ve 1950 yılında yapılan genel seçimler incelenmiştir. Çok partili hayata geçişle birlikte tüm ülke genelinde olduğu gibi Samsun'da da siyasal hayat canlanmış, nispeten çoğulcu ve katılımcı bir süreç başlamıştır. Samsun, 7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti'nin taşradaki ilk örgütlenmesini gerçekleştirdiği yer olmuştur. 1946 genel seçimlerde tüm ülke geneli ile seçim sürecinin benzer biçimde yaşandığı Samsun'daki seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti çekişirken, Cumhuriyet Halk Partisi iktidar partisi olmanın tüm olanaklarını kullanmasını bilmiş, Demokrat Parti ise oldukça kıt imkânlarla bir propaganda yürütmüştür. 21 Temmuz günü seçimler yapılırken, Samsun'da ülke geneli ile benzer manzaralar yaşanmış, sonuçlar ile alakalı pek çok şaibe ortaya çıkmıştır. Resmi sonuçlar açıklandığında beklenildiği üzere Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçimleri kazandığı görülmüş ve parti Samsun'da adaylarının hepsini meclise gönderme imkânına sahip olmuştur. 1950 genel seçimleri sonucunda ise 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı yerini Demokrat Parti'ye bırakmıştır. Seçimler ülke genelinde olduğu gibi Samsun'da da sükûnetle kayda değer bir olay vuku bulmadan geçerken, seçimlere katılma oranı % 87'yi bulmuştur. Seçimleri yine ülke genelinde olduğu gibi Samsun'da da Demokrat Parti kazanmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde (s. 364-402) ise 1923 - 1950 yılları arasında Samsun'da yapılan yerel seçimler ele alınmıştır. 1930 yerel seçimleri CHP ile SCF rekabetine sahne olmuş, bunun haricinde 1946 yılına kadar yapılan diğer tüm seçimlere CHP tek başına katılmıştır. 1930 yerel seçimlerinde Samsun bazı ilklere ev sahipliği yapmıştır. Serbest Fırka'nın ilk şubesi Samsun'da açılmış ve ardından 1930 Eylül'ünde yapılan belediye seçimlerinde Serbest Fırka'nın seçimleri kazandığı iki kent merkezinden bir Samsun olmuştur. Samsun belediye seçiminin Serbest Fırka tarafından kazanılması sonrasında oluşan belediye meclisi 20 Ekim 1930'da ilk toplantısını yapmış ve bu

toplantıda Boşnakzade Ahmet Resai Bey belediye başkanlığına seçilmiştir. Ahmet Resai Bey'in belediye başkanlığı sadece 139 gün sürmüştür, 8 Mart 1931'de görevi Dr. Faik Bey'e devretmek zorunda kalmıştır. 1946 yerel seçimleri ise Ekim ayında yapılması gerekirken, iktidar partisine meclise verilen bir önerge ile Mayıs ayına alınmıştır. Böylelikle iktidar partisi, muhalefetin güçlenmesine meydan vermeden, yapılacak baskın seçimle zafer kazanmak istemiştir. Bu hal karşısında DP bocalama geçirerek seçimlere katılmayacağını ilan etmiştir. Neticede, sadece CHP'nin katıldığı Samsun belediye seçimleri tüm ülke genelinde olduğu gibi 26 Mayıs Pazar günü gerçekleşmiştir. 43 sandıkta 9121 seçmen oyunu kullanmış, bunlardan 9029'u CHP adaylarına oy vermiş, geriye kalan 92 seçmenin oyları da aday listesi dışında kalan CHP mensuplarına dağılmıştır. Bu şekilde cereyan eden seçimler sonunda belediye başkanlığına seçilen Ahmet Eymir'in mazbatasını Temmuz 1946 başlarında İçişleri Bakanlığınca tasdik edilmiş ve görev resmen kendisine tevdi edilmiştir. 1950 yerel seçimleri ise rekabete sahne olmuş, bu durum Samsun'da yapılan yerel seçimlere de yansımıştır. 3 Eylül 1950 günü Samsun'da yapılan seçimleri Demokrat Parti kazanmış ve belediye üyelerinin tümü DP'lilerden teşekkül etmiştir. Yeni oluşan belediye meclisi 8 Eylül'de ilk toplantısını yapmış ve Nurettin Cerit belediye başkanı olmuştur.

Sonuç bölümünde çalışmanın genel bir özeti yapılırken, ardından gelen kaynakça kısmı ise “arşivler”, “sürelî yayınlar”, “istatistikler” ve “resmî yayınlar, tetkik eserler, makaleler ve diğerleri” şeklinde gruplandırılmıştır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgeleri ve Samsun'a ait yerel gazetelerin ana gövdesini oluşturduğu çalışma, TBMM zabıtları ve hatıratlar da kullanılarak zenginleştirilmiştir.

Sonuç olarak Türk siyasi tarihinde çok önemli bir konuma sahip olan Samsun'u konu edinen bu çalışmada, 1877 ile 1950 yılları arasında Samsun'da siyasi partilerin faaliyetleri ve seçimler bir bütünlük içinde, çok sayıda arşiv belgesi ve kaynakla desteklenerek, açık ve anlaşılır bir dille incelenmiştir. Yayınlanan eser, Samsun'un siyasi tarihiyle ilgilenen araştırmacılar için mutlaka görülmesi gereken bir eserdir. Samsun'daki siyasi hayatla ilgili kaleme alınacak yeni akademik çalışmalara büyük katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti ve Türk siyasi tarihi alanlarıyla ilgilenen araştırmacılar için de yol gösterici bir eserdir.